

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНИХ ФЕНОМЕНІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я

THE PECULIARITIES OF CULTURAL PHENOMENA IN THE SOCIO-CULTURAL SPHERE IN UKRAINIAN PRYAZOV'YE

У статті розглядаються особливості культурних феноменів у соціокультурному просторі українського Приазов'я. Автор доводить, що історичні, політичні й етно-соціальні чинники вплинули на формування сучасного стану етнічних відносин, поділ людей на «своїх» і «чужих», створення конфліктогенеруючих та компромісовірних обставин у сучасному суспільстві.

Ключові слова: соціокультурне середовище, етос, етнос, етнічна культура, конфлікт, компроміс.

В статье рассматриваются особенности культурных феноменов в социокультурной среде украинского Приазовья. Автор доказывает, что исторические, политические и этносоциальные факторы повлияли на формирование современного положения этнонациональных отношений, разделе-

ние людей на «своих» и «чужих», создание конфликтогенерирующих и компромиссо-создающих обстоятельств в современном обществе.

Ключевые слова: социокультурная среда, этос, этнос, этническая культура, конфликт, компромисс.

The peculiarities of cultural phenomena in the socio-cultural sphere in Ukrainian Pryazov'ye are investigated in the article. The author argued that the historical, political and ethno-social factors influence the formation of the current situation of ethno-national relations, the division of people into "us" and "them", the creation and of a number of circumstances which generate conflicts and create compromises in the modern society.

Key words: socio-cultural environment, ethos, ethnicity, ethnic culture, conflict, compromise.

УДК 316.28:316.723

Слющинський Б.В.,

д. соціол. н., професор,
завідувач кафедри політології,
філософії та соціології
Маріупольський державний університет

Простір існування будь-якого етносу є соціоприродним утворенням. Його специфіка суттєво позначається на формах, характерах національної культури, відносинах між людьми, групами, спільнотами. Він виступає не лише своєрідним контекстом, у взаємодії з яким формується культура, а й власною невід'ємною її частиною. Крім географічного положення, межування з іншими країнами, ландшафту, етнічного складу, ладу держави, політики, економіки тощо, на соціокультурний простір впливають також деструктивні соціально-психологічні тенденції, що породжуються внаслідок культурно-психологічних і політико-економічних зламів. Саме ті злами, які пережило населення Приазов'я впродовж свого історичного розвитку (примусове переселення, умови життя, можливості збереження національних культур, поділ етносів на основні й другорядні, втрату національної освіти та зв'язків з історичною батьківщиною, «відмову» від свого минулого тощо), «народили» різноманітні етнічні групи, які й нині перебувають у певному «страху». Саме тому вони ведуть замкнений (в етнічному розумінні) спосіб життя, сформували специфічний соціокультурний простір регіону – простір постійного пошуку своїх ідентичностей та адаптування. Особливо це помітно сьогодні, коли політичні процеси підсилили й раніше складні взаємовідносини між етносами та національностями.

Метою статті є аналіз факторів, що вплинули на особливості культурних феноменів у соціокультурному середовищі українського Приазов'я. Для її досягнення необхідно вирішити такі завдання: дослідити етнічний склад населення регіону, з'ясувати вплив політичних, економічних і соціальних факторів на формування культури сучасного населення, створення як конфліктогенеруючих, так і компромісовірних обставин, посилення поділу населення на «своїх» та «чужих».

Багато вчених і дослідників розглядають чинники, що впливають на соціокультурне середовище. Наприклад, В. Оліфіренко та Ф. Пустова [1] досліджують вплив духовних аспектів на розвиток етносів. Л. Афанасьєва, М. Елькін [2], В. Кагановський [3] вивчають вплив етнічного ландшафту. Л. Гумільов [4] аналізує географію етносу в поєднанні з історичними періодами. І. Аносов, О. Арабаджі, О. Волобуєв та Л. Глинська досліджують етнічні й етноантропологічні чинники [5]. Г. Лозко [6] вивчає кореневі витоки українства тощо.

Звичайно, усі порушені проблеми стосуються формування соціокультурного простору будь-якого регіону. Це досить яскраво видно сьогодні. Г. Лозко зазначає: «Етнічний чинник уже вийшов на перший план як рушій історичних процесів, як об'єднавчих, так і конфронтаційних. З одного боку, створю-

ються потужні наднаціональні утворення на базі ментальної подібності, а з іншого боку, міжетнічні та міжконфесійні збройні конфлікти забирають життя сотень людей у всьому світі» [6, с. 13]. Тобто відбувається «ментальна боротьба», яка створює соціокультурний простір, у якому немає місця нації, а отже, національній ідеї. Тому, як вказує Є. Марчук, «за допомогою спеціальних психотехнологій здійснюються цілеспрямовані зміни масової свідомості з метою закладення певної інформації (від комерційної до світоглядної). За мету можуть ставитися також зміни культурної й навіть етнічної самоідентифікації великих груп людей для включення їх у психокультуру агресора або досягнення інших цілей» [6, с. 14]. Такі технології мали місце в різних країнах у різні часи. Вони спостерігалися також у Приазов'ї від початку його заснування, що досить суттєво вплинуло на формування соціокультурного простору. У результаті на цій території відбувалися процеси акультурації й декультурації. За часів СРСР ці процеси отримали продовження у вигляді примусової інтеграції народів, а не створення нації чи народу [7]. Такі процеси КПРС розглядала як позитивні явища, що формували «єдиний радянський народ», «радянську культуру» тощо [8]. Однак за таких умов втрачалася нація, без якої, як стверджує Й. Гердер, не може існувати держава [9]. Адже люди об'єднуються за трьома ознаками: кров'ю, національністю та професією. Як показує історія, у всі часи політики намагалися розселити людей так, щоб відбувалися міжнаціональні змішування, щоб розривалися кровні зв'язки, народжувалися «безбаченки». Зрештою дійшли вже до того, що відмінили в паспортах та у свідоцтвах про народження графу «національність». Не зрозуміло, як же мова може існувати без національності. Немає національності – немає й мови. За що ж боремося? А як же назви держав? Щодо об'єднання за професіями також виникають проблеми, адже й профспілки вже не такі, які були. Саме це все створює певну незрозумілість і специфічний соціокультурний простір.

Для дослідження соціокультурного простору розглянемо націю як окрему суспільно-культурну спільноту, яка характеризується «матеріальним, суб'єктивним (душевним) та ідеальним (духовним)». Ці складники, на наше переконання, станов-

лять основу формування соціокультурного простору. У Німеччині в другій половині XIX ст. підручники державного права пояснювали слово нація як «уродження, що вказує на природний зв'язок, на расу», а народ (*populus, polis*) «вказує на місто та державу» [10, с. 8]. Таким чином, можна вважати матеріальний компонент нації екосом, суб'єктивний – етносом, духовний – етосом. Екос включає в себе економіку й територію з природно-кліматичними та екологічними особливостями. Етнос – це насамперед сукупність суб'єктів із певними особливостями фізичної будови, побутом, мовою, психологією (психікою) тощо [11, с. 568]. Етос – це традиції, звичаї, культура, релігія, свідомість і самосвідомість, тобто всі духовні цінності конкретного етносу. Як бачимо, нація визначається загалом тими ж трьома компонентами, якими ми визначаємо етнос, тобто це кровноспоріднена спільнота, що має рідну землю, рідну мову та рідну віру.

Як вважають учені XX ст., етнос – природне явище, пов'язане з біосферою й соціосферою. На думку В. Вернадського, етнос має спеціальне призначення в будові біосфери Землі (є «живою речовиною», а жодний живий організм на поверхні Землі не є вільним). Л. Гумільов переконаний, що схема розвитку етносу «рід – плем'я – народ – нація» розкриває саме суспільний, а не етнічний бік цього явища [6, с. 24]. Слід зазначити, що суспільне може існувати як у межах етнічного, так і в межах міжетнічного. Наприклад, кожна особа в межах свого етносу має коло «своїх» і «не своїх», які, однак, щодо іноземців стають у цілому «своїми». У межах одного етносу можуть існувати різні стани, професійні, релігійні, громадські, політичні об'єднання. На міжетнічному рівні також можуть існувати суспільні об'єднання типу екологічних, гуманітарних та інших міжнародних організацій. Однак племенні етнічні групи завжди виявляються стійкішими, ніж суспільні. Політичні ж утворення (держави) зазвичай відрізняються від етнічних і мають меншу стабільність. Отже, можна стверджувати, що основним у формуванні соціокультурного простору є історія «живої речовини», тобто повільна зміна форм життя, форм живих організмів, генетично безперервно пов'язаних між собою в русі від одного покоління до іншого.

Г. Лозко стверджує: «Нині населення світу складає 6 млрд чол., а це приблизно 3–4 тис. народів. Найбільші етноси у світі нараховують понад 100 млн чол. До таких етносів належать китайці, японці, бразильці, бенгальці. Традиційно такими вважають себе й росіяни, що викликає низку сумнівів, оскільки вони вже мають ознаки поліетнічної спільноти (швидке зростання кількості росіян за останнє століття сталося не завдяки природному приросту, а внаслідок асиміляційної політики Радянської імперії, коли представники поневолених етносів записували себе росіянами)» [6, с. 25–26]. Це підтверджують також результати соціологічних досліджень у Приазов'ї.

Кожний етнос, як правило, наділяється своєю етнічною культурою. *Етнічна культура* – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом упродовж його історії на його власній території засобами етнічного самовираження (мова, релігія), яка не включає імпортовані зразки (наприклад, світові релігії). По-справжньому високій етнокulturі не потрібно виходити за межі свого етносу та нав'язувати свої етнокulturні зразки іншим народам. Водночас бажання народів знайомитися з етнічними культурами інших народів є природним, що жодним чином не означає запозичення чужих культурних надбань, а тим більше знищення своїх власних на угоду чужим культурам. Різниця між національними культурами різних етносів полягає насамперед у процесі вибору/добору тих чи інших компонентів. Запозичується від інших лише те, що є зрозумілим, близьким ідейно, естетично й етично. Звичайно, представники іншого етносу псують первісні етнічні зразки, створюючи відповідний, дещо відмінний від етнічно-первісного соціокulturний простір [12, с. 203–204].

Яким чином складався соціокulturний простір Приазов'я, розглянемо в таблиці 1.

Як бачимо, колонізація українським і російським народами Причорномор'я та Північного Приазов'я почалася ще в XVI ст. з виникненням запорозького й донського козацтва. Проте тривалий час вона відбувалася відносно повільно. Соціально-економічні й політичні передумови для масової колонізації Південної України з'явилися вже в другій половині XVIII ст. [13, с. 33]. Саме

тому територія Війська Запорозького почала інтенсивно заселятися лише з 1776 р. За 6 років на ній було засновано 487 нових поселень. У 1778 р. з Криму в Маріупольський повіт було переселено 31 386 жителів (греків, вірмен, грузинів, волохів, кількість яких у різних джерелах є різною), а згодом сюди ж переселили німців, болгар, євреїв та представників інших народів.

Слід зазначити, що на соціокulturний простір Приазов'я впливав не лише етнонаціональний склад населення, а й його стан. Згідно з матеріалами сільськогосподарського перепису 1917 р. в Маріупольському повіті загальна площа землеволодіння становила 500,4 тис. дес., з них 474,6 тис. дес. належали господарствам селянського типу, 25,4 тис. дес. – поміщицьким маєткам, 0,4 тис. дес. – іншим власникам [14, с. 42]. Особливість приватного землеволодіння повіту полягала у відсутності надвеликих маєтків, у низькій його концентрації порівняно з іншими повітами Катеринославської губернії. У 1917 р. в ньому нараховувався 231 маєток, що становило 4,8% загальної кількості їх у губернії. На їхню долю припадало 2,6% поміщицьких земель Катеринославської губернії. Тобто питома вага поміщицького землеволодіння була нижчою, ніж частка чисельності господарств. Причому Маріупольський повіт був найменшим у губернії та займав 14,5% її площі. Більшість приватної землі становили селянські господарства. Вони займали 93%, тоді як у Катеринославській губернії – лише 69,8%. Якщо в губернії середній розмір селянського господарства становив 5,2 дес., то в Маріупольському повіті – 90,2 дес. Таким чином, у ньому отримало розвиток фермерське господарство. Цьому повіту не були властиві ні поміщицькі латифундії, ні селянське малоземелля. Відрізнявся також становий склад землевласників. Так, дворянських маєтків нараховувалося лише 22. Отже, на початку XX ст. землеволодіння Маріупольського повіту внаслідок специфічних умов історичного розвитку вирізнялося низькою концентрацією, незначними розмірами поміщицьких маєтків, а також строкатим національним складом землевласників, що створювало специфічне соціокulturне середовище регіону.

На створення специфічного соціокulturного середовища вплинули від-

Колонії іноземних поселенців, засновані на землях, виділених казною, які входять до ведення Міністерства Державного Майна

№ з/п	Найменування: відомства; губернії і повіти; колонії. Незаселені земельні ділянки	Рік заснування	Земельні наділи		Число чол. статі за 10 ревізією				Припадає наділів на душу населення
			Кількість всього	Розміри нормальних наділів	Наділених землею		Безземельних		
		Роки			Дес.	Десят.	Душ	Сім. двор.	
Маріупольський Менонітський округ									
1	Бргталь (Бодня)	1836	2 080	-	113	32	115	9	9,1
2	Шенфельд	1837	1 625	-	100	25	66	7	9,8
3	Шенталь	1838	2 015	-	94	31	120	8	9,4
4	Гейбудень	1841	1 820	-	103	28	48	6	12,0
5	Фрідріхсталь	18952	1 952	-	50	19	-	-	39,0
Всього в Маріупольському Менонітському окрузі			9 452	0	50	19	-	-	39,0
Маріупольський колоністський округ (німці)									
6	Кіршвальд	1823	1 560	На сім. 60	79	26	40	12	11,7
7	Тігенгов	1823	1 740	-	87	26	40	12	6,8
8	Розенгарт	1823	1 680	-	93	28	131	1	7,5
9	Шенбаум	1823	1 680	-	105	28	82	3	9,0
10	Кронсдорф	1823	1 680	-	86	28	160	1	7,0
11	Розеберг	1823	1 560	-	91	26	170	6	6,0
12	Грунау	1823	1 620	-	97	27	156	15	6,4
13	Бікерау	1823	1 560	по 60 на сім.	98	26	120	10	7,1
14	Рейхенберг	1823	1 680	-	108	28	88	7	8,5
15	Кампенау	1823	1 740	-	98	29	136	6	7,4
16	Міррау	1823	1 440	-	111	24	91	16	7,1
17	Кейзендорф	1823	1 560	-	111	26	61	2	9,0
18	Гетланд	1823	1 680	-	126	28	75	7	8,3
19	Нейгоф	1823	1 320	-	48	22	60	1	12,2
20	Ейхвальд	1823	1 680	-	78	28	142	4	7,6
21	Тігенорг	1823	1 680	-	100	28	136	1	7,1
22	Тіргарт	1823	1 200	-	139	19	-	-	8,6
23	Людвігсталь	1828	2 100	-	99	35	114	3	9,8
24	Єлізаветдорф	1825	2 100	-	126	35	86	6	9,9
25	Біла Вжі	1831	1 620	-	87	27	224	6	5,2
26	Кальчиновка	1831	1 560	-	73	26	144	3	7,2
27	Руднервізе	1831	1 620	-	132	27	90	7	7,3
28	Клейнвердер	1831	1 110	-	87	18	159	10	4,5
29	Великий Вердер	1831	1 980	-	125	33	174	4	6,6
30	Марієнфельд	1843	1 500	-	99	25	0-	-	15,1
31	Дармштадт	1843	1 860	-	96	31	41	3	13,5
32	Ней Ямбург	1848	2 280	-	132	38	-	-	16,8
Дві ділянки окружної землі			3 499	-	-	-	-	-	-
Всього в Маріупольському колоністському окрузі			46 299	-	2 711	745	2 916	137	8,2
Всього в Александровському повіті			57 192	-	3 261	901	3 327	180	8,6
У тому числі менонітів			10 893	-	550	156	411	43	11,3
Всього в Катеринославській губернії			94 981	-	5 985	1 474	6 272	744	7,7
У тому числі:									
німців			53 842	-	3 323	898	3 616	210	7,7
менонітів			41 139	-	2 662	576	2 656	534	7,7

сутність титульної (корінної) культури, єдиної мови, традицій, рівень освіти, релігія, а також політичні події, інформаційна відірваність, ідеологічна цілеспрямованість, страх за своє життя й життя своїх близьких. Наприклад, махновський рух, який можна вважати самобутнім феноменом українського національного життя, по-різному трактували політики в різні періоди історичного розвитку. Для підтвердження цього наведемо слова Л. Троцького, висловлені на VII Всеросійському з'їзді Рад: «Махновщина <...> це національний український нарив, і він повинен бути розрізаний раз і назавжди» [15, с. 48]. Не лише під час згаданих подій, а й пізніше протягом десятиліть населення привчали бачити в учасниках цього руху ворогів пролетаріату, яким відводилася роль анархістсько-куркульської контрреволюції. Насправді ж махновський рух був свого роду «соціальним індикатором» політичних процесів, що відбувалися в 1918 – на початку 1920-х рр. Це була селянська війна з тими політичними режимами, які не могли та не хотіли не лише наділяти селян землею, а й дати їм можливість вільно працювати на ній. Хвиля махновського руху була викликана Лютневою та Жовтневою революціями 1917 р., а також наступними подіями, такими як колективізація й будівництво металургійних гігантів [16, с. 92–94].

Будівництво в Маріуполі заводу «Азовсталь» було розпочато в 1931 р. Закінчити будівництво планувалося в 1937 р. Уже в 1933 р. планувалося приступити до виробництва чавуну й сталі. Однак зведення гіганта відбувалося з відставанням. На будівництві були зайняті тисячі робітників, які жили й працювали в дуже важких умовах. Саме цим пояснюється дефіцит робочої сили та її висока плинність. Наприклад, у 1935 р. на будівництво «Азовсталі» привезли 5 363 чол., а виїхало 5 854 чол. Негативні наслідки такого явища стають більш очевидними, якщо врахувати, що на початку 1935 р. на «Азовсталі» було зайнято 5 490 будівельників, а їх додаткова потреба становила 4 тис. чол. [17, с. 53]. Наведений приклад говорить про швидкі темпи якісних і кількісних змін населення. Подібні зміни відбувалися також на інших підприємствах Маріуполя. У 1928 р. на заводі ім. Ілліча вже працювало 8 150 робітників

і 714 службовців. Серйозна увага приділялася також відновленню морського порту. Вантажобіг у цілому значно виріс. Порт працював цілорічно, узимку його діяльність забезпечували криголами. Основним вантажем було вугілля, сіль, руда, хліб.

Розвиток промисловості, народного господарства, транспорту вимагав відповідного рівня освіти. Тому в повіті починається активна робота Наркомпросу, вводиться безкоштовне навчання, відновлюється робота шкіл, розвивається мережа дитячих будинків і садків. Навчальні заклади створюються швидко. Незважаючи на певні труднощі, будуються нові школи. Наприклад, у 1936 р. з'явилося 8 шкіл на 5 120 місць, вони розміщувалися здебільшого на робітничих окраїнах: на Слободці, на заводі імені Ілліча, на Лівому березі, у Садках, Гугліно, на Волонтьорівці. У 1937 р. будуються 2 школи на Сінній площі та в порту [18, с. 167–168]. Значно збільшується кількість учнів і студентів (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Перелік шкіл м. Маріуполя за станом на початок 1938 р.

Навчальні заклади	Кількість	Кількість учнів (студентів)
Начальні школи	36	8 071
Неповні середні школи	23	11 368
Середні школи	22	20 264
Металургійний інститут	1	207
Металургійний технікум	1	300
Металургійний робфак	1	290
Школа ФЗО «Азовсталі»	1	немає даних
Школа ФЗО «Мармашзаводу»	1	немає даних
Фельдшерська школа	1	320
Педагогічний технікум	1	120

Як бачимо, наприкінці 1930-х рр. у Маріуполі працювала 81 загальноосвітня школа, де навчалось 39 703 особи, а також діяла мережа закладів технічної освіти.

Паралельно з перетвореннями в соціальній та економічній сферах відбувалися зміни в культурній сфері. Політика більшо-

виків у перші післяреволюційні роки отримала назву «культурної революції». У галузі літератури вона знайшла вияв у формуванні асоціацій пролетарських письменників і підвищенні жорсткості цензури.

Перша літературна студія в Маріуполі відкрилася ще в 1920 р. У 1924 р. в місті з'явилося літературне об'єднання «Дзвони Азов'я». Його активними учасниками стала інтелігенція, робітники та службовці. У ньому починали свій шлях відомий радянський кінорежисер Л. Луков, лауреат Державної премії СРСР Є. Помещиков та інші митці. Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. відбувається відродження національної самосвідомості. Розвивається література народів СРСР. Досить чисельною в Маріуполі була група грецьких письменників, серед яких можна виділити Г. Костоправа (1903–1938 рр.). Він створив два літературні об'єднання: при редакції грецької газети та при заводі «Азовсталь». У 1934 р. його прийняли до Спілки письменників СРСР, а в лютому 1938 р. розстріляли.

Розвивалося також театральне мистецтво. Навіть під час війни в повіті ставились спектаклі на різних сценах: «Гротеск» (Зимовий), братів Яковенко, «Солей» тощо. На початку 1929 р. паралельно велася робота зі створення свого міського театру. 28 вересня 1936 р. газета «Приазовський пролетарій» розмістила афішу, яка повідомляла про відкриття Державного російського музично-драматичного театру в Маріуполі: «Відкриття сезону відбудеться 4, 5, 6 жовтня 1936 р. показом п'єси М. Погодіна «Аристократи». Театр від дня виникнення користується популярністю серед населення. Крім цього, слід зазначити, що в 1932 р. в Маріуполі було відкрито обласний державний грецький театр. Його трупа складалася майже повністю з аматорів. До 1935 р. в театрі ставилися спектаклі переважно російською та українською мовами, а з 1935 р. постановки, згідно з рішенням обласного управління театрами, почали здійснюватися грецькою мовою. У 1937 р. працівників театру було репресовано, а театр припинив своє існування.

У Маріуполі розвивалися також засоби масової інформації. Найбільш масовою була газета «Приазовський пролетарій» (видавалася з 15 серпня 1926 р.), у 1937 р. вона змінила свою назву на «Приазовський рабочий». З'являються в

місті також багатотиражки: газета «Іллічівець» (виходила з травня 1929 р.), «Більшовицька перевалка» (газета портовиків, виходила з березня 1931 р.), «За метал» (газета заводу «Азовсталь», виходила з 1931 р.), «За коксохім» (газета коксохімзаводу, виходила з 1934 р.) тощо. Крім цього, у 1930–1937 рр. виходять газети й журнали грецькою мовою: «Колективістис», «Комуністис», «Меотіда», «Піонерос» тощо. З 1920 р. в життя громадян увійшло радіо.

Наведене свідчить про створення певного соціального середовища, у якому відбувався розвиток міжкультурної комунікації населення Приазов'я. Соціокультурне середовище від тих часів брало свій початок і мало вплив на соціокультурне середовище сучасного Приазов'я. Чинники, що впливають на соціокультурне середовище, схематично зображено на рисунку 1.

Отже, можна стверджувати, що на соціокультурне середовище впливає дуже багато чинників. Тому кожен регіон суттєво відрізняється від інших не лише за своїм етнонаціональним складом, а й за своєю культурою. Історичний розвиток, акультурація й декультурація посідають визначальне місце у формуванні соціокультурного середовища. Адже спільнота, яка складається з корінних мешканців (має спільне етнонаціональне коріння), створює домінуючу культуру, до якої всім іншим доводиться адаптуватися. Отже, кожне суспільство, період та умови його існування створюють відповідне ідеологічне чи соціально-культурне спрямування власного розвитку. На стан їх розвитку впливають різноманітні чинники: історичні, політичні, соціальні, етнокультурні, екологічні, географічні, ідеологічні тощо. Отже, на стан сучасного соціокультурного середовища Приазов'я вплинули такі фактори:

- відсутність корінного населення;
- соціально-політична обстановка;
- соціально-економічні чинники;
- етнонаціональний склад;
- тривала відсутність незалежності Східної України;
- нав'язування російської культури;
- страх через національну й етнічну належність;
- нерівноправний розвиток національних та етнічних культур;
- відрив національних та етнічних культур від історичної батьківщини;

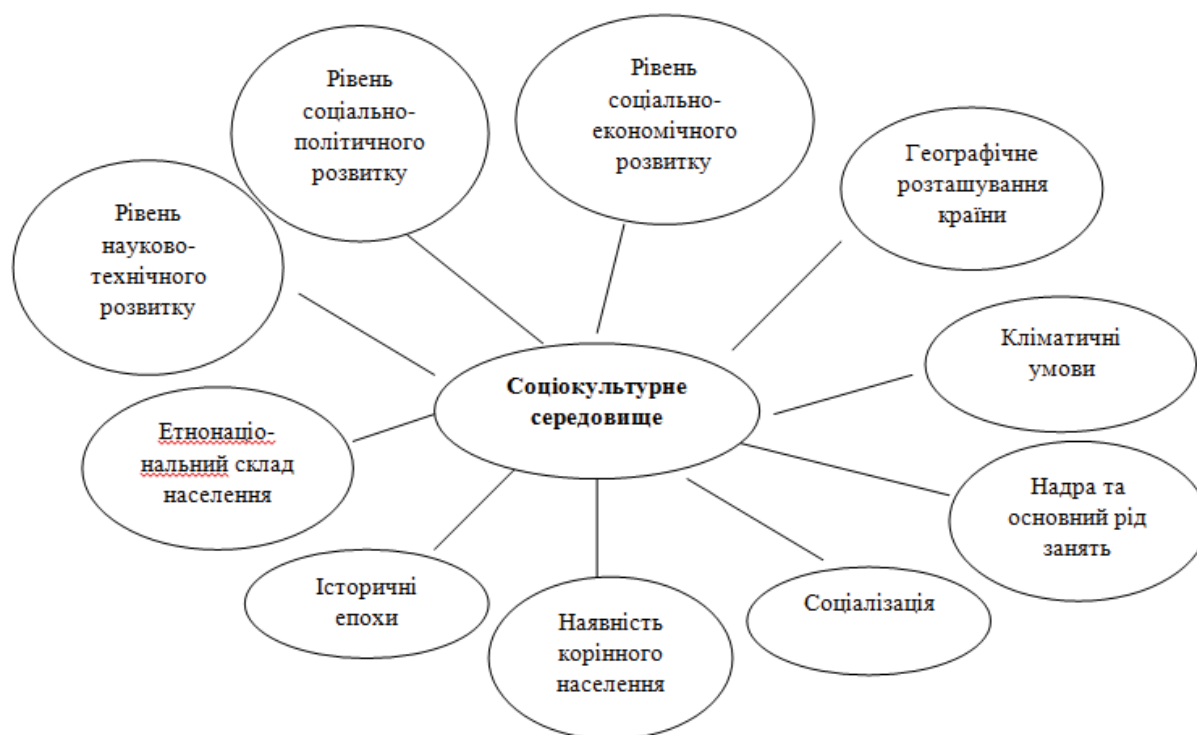

Рис. 1. Чинники, що впливають на соціокультурне середовище

- покора й тривала залежність від «владної національності»;
- життя «тимчасовістю»;
- очікування майбутнього без оцінки минулого й сучасного.

Таким чином, історичні умови, етнонаціональний склад і «політика» держави щодо населення Приазов'я створили відповідне соціокультурне середовище, яке є специфічним. Йому притаманні «свої» культурні форми та соціокультурні практики.

Повсякденність і міжкультурна комунікація в українському Приазов'ї визначаються впливами великої кількості як конфліктогенеруючих, так і компромісотвірних обставин, що розкривають специфіку соціально-економічного й політичного розвитку регіону, особливості ціннісних орієнтацій та соціально-психологічного стану етнонаціональних спільнот.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оліфіренко В. Таємниця духовного скарбу: із популярного народознавства / В. Оліфіренко, Ф. Пустова. – Донецьк : Донеччина, 1994. – 187 с.
2. Афанасьєва Л. Проблеми національної ідентичності та менталітету в етнонаціональному бутті / Л. Афанасьєва, І. Денисов, А. Орлова,

Я. Попенко // Етнокультурний ландшафт Північного Приазов'я / за ред. Л. Афанасьєвої, М. Крилова. – Сімферополь : Таврія, 2004. – С. 48–75.

3. Кагановский В. Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство / В. Кагановский. – М. : Новое литературное обозрение, 2001. – 576 с.

4. Гумилев Л. География этноса в исторический период / Л. Гумилев. – Л. : Политиздат, 1990. – 138 с.

5. Аносов І. Етнокультурні та етноантропологічні чинники в регіональному контексті: на прикладі історії Запорізького краю ХІХ – ХХ ст. / І. Аносов, Л. Афанасьєва, О. Арабаджі та ін. – Мелітополь ; М. : Скрипторій, 2002. – 196 с.

6. Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект / Г. Лозко. – 2-е вид., стереотип. – К. : АртЕк, 2004. – 304 с.

7. Етнополітичні конфлікти у пострадянському просторі / за ред. Ю. Римаренка. – К. : Вид-во Укр.-фін. ін-ту менеджменту і бізнесу, 1999. – 279 с.

8. Дынґес А. Римско-католическая церковь в Приазовье в начале XX в. / А. Дынґес // Летопись Донбасса: краеведческий сборник. – Донецк, 1994. – Вып. 2. – С. 107–111.

9. Гердер И. Идеи к философии истории человечества / И. Гердер. – М. : Наука, 1977. – 381 с.

10. Ребет Л. Теорія нації / Л. Ребет. – Мюнхен : Сучасна Україна, 1955. – 243 с.

11. Мала енциклопедія етнодержавознавства / за ред. Ю. Римаренка. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Довіра ; Генеза, 1996. – 942 с.

12. Флиер А. Культурология для культурологов : [учеб. пособие] / А. Флиер. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2002. – 492 с.

13. Капелюшний П. З історії заселення Південної України в другій половині XVIII – першій половині XIX століття / П. Капелюшний // Донбасс и Приазовье: проблемы социального и духовного развития : тезисы докл. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Мариуполь, 26–27 мая 1993 г.). – Мариуполь, 1993. – С. 33–35.

14. Темірова Н. Землеволодіння Маріупольського повіту на початку XX ст. / Н. Темірова // Донбасс и Приазовье: проблемы социального и духовного развития : тезисы докл. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Мариуполь, 26–27 мая 1993 г.). – Мариуполь, 1993. – С. 42–43.

15. Беспалая Т. Махновское движени в Донбассе и Приазовье как самобытное явление украинской национальной жизни / Т. Беспалая // Донбасс и Приазовье: проблемы социального и духовного развития : тезисы докл. Междунар. науч.-практ. конф. (г.

Мариуполь, 26–27 мая 1993 г.). – Мариуполь, 1993. – С. 48–49.

16. Карникова И. Участие молодежных организаций Донбасса в духовном и национальном возрождении в 1917 году / И. Карникова // Донбасс и Приазовье: проблемы социального и духовного развития : тезисы докл. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Мариуполь, 26–27 мая 1993 г.). – Мариуполь, 1993. – С. 92–94.

17. Троян Н. Из истории строительства «Азов-стали» / Н. Троян // Донбасс и Приазовье: проблемы социального и духовного развития : тезисы докл. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Мариуполь, 26–27 мая 1993 г.). – Мариуполь, 1993. – С. 53–54.

18. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / редкол. : М. Солodka, Н. Пасько, Н. Тарасова, О. Чаплинская. – Мариуполь : Рената, 2006. – 356 с.